

A Politikatörténeti Alapítvány és a nemzetközi történeti kutatások 25 éve

Az 1990 novemberétől működő alapítványunk célkitűzései az elmúlt huszonöt év során alapvetően nem változtak. Ezeket alapító okirata így határozza meg:

- *„Bővülő lehetőséget teremt a hazai és külföldi kutatók kutatásai számára a Politikatörténeti Intézet levéltárában, könyvtárában őrzött anyag alapján.*
- *Segíti a történet- és társadalomtudományi, összehasonlító tudományos vizsgálatokat, a jelenkor, a baloldali mozgalmak történetével foglalkozó magyar tudósok nemzetközi tájékozódását.*
- *Támogatja a Múltunk című lap megjelenését, és részt vesz a Napvilág Kiadó működtetésében.”*

Az alapítványnak egyfelől öröksége, másfelől kötelessége, harmadrész elemi érdeke a nemzetközi kutatási témák és az ezekkel foglalkozó hazai és külföldi kutatók támogatása. Utóbbi elsősorban külföldi történészek meghívását jelentette, nemzetközi ösztöndíjakra nem gondolhatott anyagi lehetőségek híján. Emellett a Politikatörténeti Intézet negyedéves folyóiratában igyekezett fordításokat közreadni.

Az elmúlt huszonöt évben az alapítvány ezen célkitűzései további vállalásokkal bővültek, alapfeladatait sokszínű formában éri el, amelyek felölelik a kutatástól és tudományszervezéstől a szélesebb közönség megszólítását célzó ismeretterjesztő rendezvényekig terjedő spektrumot.

A nemzetközi kutatási témák és publikációk sokrétűek voltak, ezek közül a következőket tekinthetjük fontosabbnak:

A fasizmus, antifasizmus történeti kérdéseit, a jobboldali radikalizmus múltbeli és jelenbeli jelentkezését. Ezzel kapcsolatosan több konferencia és publikáció látott napvilágot. Kiemelkedik ezek közül a *Jobboldali radikalizmusok tegnap és ma* című tanulmánykötet, amely két kiadást is megért.

A peresztrojka időszakától kezdődően foglalkoztunk a Szovjetunió és Kelet-Közép-Európa országainak történetével, ebben meghatározó szerepe volt Krausz Tamásnak, aki az ELTE-re kerülése előtt munkatársa volt az intézetnek. Ezt követően a kapcsolattörténet határozta meg a kutatás fő irányát. A kilencvenes évek elejétől a térség kapcsolatainak alakulásában kiemelt szerepet tulajdonítottunk az 1953-as esztendőnek, vagyis Sztálin halálának, és az ezt követő desztalinizációs politika kibontakozásának. Erről már 1991-ben tudományos konferenciát szervezett a Politikatörténeti Intézet, majd később önálló projektben igyekezett az egész térségre kiterjedően megragadni a desztalinizáció folyamatának lényegét. Az egész térségre vonatkozóan nem született átfogó monográfia, de a kutatás elsősorban a magyar desztalinizáció vonatkozásában jelentős eredményeket hozott. A térség 1945 és különösen 1948 utáni történetére vonatkozóan ma is viták zajlanak, elsősorban a totalitáselméleti és a modernizációelméleti megközelítés között. Az intézeti és intézetközeli felfogás a hangsúlyt a sztálini rendszer lebomlásának folyamatára, a modernizációs kísérletek jelenlétére teszi, bár más felfogásoknak is teret adott, egy-egy színvonalas tanulmány és könyv közreadásával. A kérdés kapcsán Földes György ilyen irányú munkásságára, Feitl István KGST-monográfiájára, Takács Róbert könyveire utalnék.

A térség történetének sajátos vizsgálata terebélyesedett ki Egry Gábor intézethez kerülésével, nevezetesen a nemzeti feszültségek konfliktusteremtő és az együttélést nehezítő szerepe tisztázási kísérletével. Ennek egyik első eredménye *A Kárpát-medence népeinek együttélése a 19–20. században* című tanulmánykötet, majd ezt követték Egry Gábor tanulmányai, monográfiái.

Az intézet folyamatosan igyekezett részt venni olyan fiatal kutatók nevelésében, akik nemzetközi témákban jeleskedtek. Közülük egy vagy több monográfiával jelentkezett intézeti kutatóként Balázs Eszter, Konok Péter és Mitrovits Miklós. Az előbbi két kutató egy a magyar és nemzetközi

munkásmozgalom története megújítását jelentő módszertani kísérletet is elindított, amelynek részeredménye a Múltunk 2013. 2. számában megjelent közös tanulmányukban látott napvilágot. (*A baloldaliság jelentései: mentalitás, kultúra, politika. Módszertani és historiográfiai vázlat.*) Mitrovits Miklós abban a kutatási projektben játszott fontos szerepet, amely az 1953 utáni kelet-európai folyamatok desztalinizációs trendjeit vizsgálta, tehát nemzetközi összehasonlító elemzésekkel kísérletezett.

Az 1945 utáni korszakban az intézet Balogh Sándor hagyatékát követve sosem a munkásmozgalom vonalán, hanem összehasonlító nemzeti történelmi keretekben próbált fontos kérdéseket elemezni. Ilyen nagyszabású konferencia terméke volt 1945 évfordulója (*Fordulat a világban és Magyarországon – 1945* című tanulmánykötet), illetve a *Köztársaság a modern kori történelem fényében* címmel megjelentetett tanulmánykötet Feitl István szerkesztésében. Meg kell említeni Ripp Zoltán rendszerváltásról írt nagymonográfiáját, amely természetesen ágyazta be a hazai történéseket a nagy nemzetközi tendenciák sodrásába. A legújabb eredmények egyrészt Földes György két nagymonográfiájában öltöttek testet, az első *Magyarország, Románia és a nemzetiségi kérdés*, a második *Kádár János külpolitikája I-II.*, ami 2015 végén jelent meg.

Ripp Zoltán nagymonográfiájával az intézet és az alapítvány áttért a jelenkortörténet új korszakának, nevezetesen az 1987 utáni évtizedek vizsgálatára. Alapítványi ösztöndíjjal szerveződött az a nagyszabású összegzés, amely a *20 év után* sorozat mintegy 15 kötetében teljesedett ki, és amely a világpolitika erőterében elemezte különböző metszetekben két évtized hazai eseményeit. Az akkori termést *25 év után* címmel a szerzők és opponensek részvételével tartott vitasorozaton elevenítettük fel nagy érdeklődés mellett.

Ilyen, a világra nyitott projekt fut mind a mai napig az intézet keretében a transzferekről, amely két könyvet eredményezett. Az egyik Wéber Attila uniós monográfiája volt, a másik egy tanulmánykötet, amely a huszadik század első felében vizsgálja Magyarország nyitottságát és zártságát, illetve a globalizáció hatásait. Ezt Feitl István szerkesztette és *Nyitott/zárt Magyarország. Politikai és kulturális orientáció 1914–1949* címmel jelent meg.

A hazai történelemtől elszakadó, kimondottan nemzetközi kérdések kutatása a Párttörténeti Intézet Nemzetközi Munkásmozgalomtörténeti Osztályának megszűnése után háttérbe szorult, de nem szűnt meg. A kilencvenes években ennek az iránynak kiemelt eredménye volt Székely Gábor nagymonográfiája a nemzetközi békemozgalmakról. Ilyen jellegű kutatást végzett Konok Péter, aki a nyugat-európai szociáldemokrata kánon dilemmáiról készített könyvet, vagy Mitrovits Miklós, aki a lengyel Szolidaritás mozgalom történetét vizsgálta. De ide kapcsolódott 2008-ban az 1968 történetével foglalkozó évad, amely a *Moderntől a posztmodernig: 1968* című tanulmánykötetben foglalta össze az évforduló termését Balázs Eszter, Földes György és Konok Péter szerkesztésében. Néhány rendezvény és előadó is ide sorolható, például a spanyol polgárháború történetéről szóló tudományos konferencia, vagy a Politikátörténeti Alapítvány kiadójának kötetei, példaként említeném Carola Stern Willy Brandtról és Wolfgang Petrisch Bruno Kreisky-ről írt kismonográfiáinak magyar kiadása. Hasonló mondható el a Múltunkról, nevezetesen az, hogy erőteljesen jelen van benne a magyarcentrikus összehasonlító szemlélet, de megjelennek nemzetközi témák. Mint ahogy nem szakadt el az intézettől teljesen a Nemzetközi Munkásmozgalomtörténeti Évkönyv és annak szerkesztőgárdája sem. Meg kell jegyezni, hogy mint a kutatást általában, úgy a nemzetközi témák feldolgozását is nagymértékben akadályozza a Politikátörténeti Alapítvány kiközösítése a „nemzeti együttműködés rendszeréből”, vagyis megfosztása nemcsak az állami támogatástól, de sok esetben egyéb forrásoktól is. Reméljük azonban, hogy ez a helyzet még belátható időn belül véget ér, és a nemzetközi témák kutatását nagy léptekkel segítheti.

Feitl István